

จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

Civara: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand

¹พระมหาปณณฺสมบัติ ปากโร, ²พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ), ³ประทีป พีชทองหลาง
PhramahaPunsombat Pabhakaro, PhrabaidhikaChaatchawan Ariyametee, Prateep Peuchthonglang

^{1,2}นักศึกษาลัทธิสุตฺตศาสนาสาตรศุฎฐิบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

^{1,2}Doctor of Religious Studies students, Mahamakut Wittayalai University, Lanna Campus

³มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, ³Rajamangala University of Technology Lanna

¹E-mail: Lannakubapoon@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6200-5814>

²E-mail: Ariyametee27@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9563-8565>

³E-mail: khun_Jedrin@hotmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9000-2090>

Received 27/05/2022

Revised 07/06/2022

Accepted 08/06/2022

บทคัดย่อ

จีวร จากคำว่า บังสุกุลจีวร ในยุคต้นพระพุทธเจ้าให้สาวกใช้ผ้าบังสุกุลนี้เท่านั้น ต่อมาจึงสามารถรับจากชาวบ้านได้แต่รูปแบบจีวรและการห่มจีวรก็ยังไม่ชัดเจนอยู่ดี คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าเดินผ่านทักขิณาคีรีชนบททอดพระเนตรเห็นคันทนาของชาวมคธ จึงมอบหมายให้พระอานนตตัดเย็บจีวรตามแบบคันทนาจนกลายเป็นศิลปะทางเครื่องนุ่งห่มของภิกษุในพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสายเถรวาทในประเทศไทย การก่อตัวของธรรมยุติกนิกายในปี 2479 โดยวชิรญาณภิกขุ (รัชกาลที่ 4 ขณะทรงผนวช) พระองค์ได้สร้างจารีตและข้อปฏิบัติที่แตกต่างจากนิกายเดิม เช่น สีจีวร รูปแบบ และวิธีการห่มจีวร เป็นต้น ธรรมยุติกนิกายนิยมห่มจีวรแบบรามัญซึ่งเป็นเครื่องหมายบ่งชี้ทั้งความเป็นจารีตปฏิบัติและพื้นที่การยอมรับด้านมิตินิกาย นอกจากนี้ประกาศเรื่องการครองผ้าจีวรสีพระราชทาน ในปี 2557 ให้พระธรรมยุติกนิกายทั่วสังฆมณฑลปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดได้สร้างแรงกระเพื่อมและเป็นการขยับเข้าใกล้พื้นที่ทางอำนาจอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : ผ้าบังสุกุล; พุทธศาสนาเถรวาท; ธรรมยุติกนิกาย

Abstract

The robe is derived from the word requiem robe. In the early age of the Lord Buddha, he only allowed his disciples to use the word requiem robe. it was later obtained from the villagers, but the robe pattern and robes remained unknown. On one occasion, the Buddha was walking through the Thaksina Khiri countryside when he came across a Bihar. As a result, Phra Anon was assigned to sew a robe in the Khanna style until it became an art form of clothing for Buddhist monks particularly those of the Theravada in Thailand. Vajirayan Bhikkhu (King Rama IV during his matriculation) founded the Dhammayuttika Nikaya in 1936, and he

[245]

Citation: พระมหาปณณฺสมบัติ ปากโร, พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พีชทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyametee, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civara: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

instituted customs and practices that differed from the original sect, such as the color of robes, patterns and methods of robe-covering, and so on. The Raman robe is worn by the Dhammayut sects as a symbol of pragmatism and political acceptance. Furthermore, the 2014 announcement regarding the use of robe colors requiring Phra Dhammayut sects throughout the diocese to wear royal-colored robes created a ripple effect and brought a concrete approach to the area of power.

Keywords: Funeral Robe; Theravada Buddhism; Thammayuth Sect.

ความนำ

ในยุคความเชื่อและศานากำลังซบเซาอย่างเข้มข้นในต้นพุทธกาล เจ้าชายสิทธัตถะสละราชบัลลังก์แสวงหาโมกขธรรม พระองค์เลือกวิถีแห่งสมณะด้วยการโกนผมปลงหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะหรือกาสาเว (ผ้าย้อมน้ำฝาด) อันเป็นสัญลักษณ์วิถีแห่งพุทธศาสนาในการนำเสนอต่อสังคมอินเดียในสมัยนั้น วิถีเช่นนั้นเป็นเครื่องบ่งชี้ความเรียบง่ายและยึดโยงอยู่กับธรรมชาติ พระองค์เสด็จไปที่ไหนชาวบ้านก็จะถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่ปรากฏอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง และนี่เองกลับกลายเป็นมูลเหตุในการบอกกล่าวตัวตนและขยายความคิดทางพุทธศาสนา พระองค์กำชับเหล่าสาวกเสมอว่าเครื่องนุ่งห่มจะต้องได้มาจากผ้าไร้ราคา เป็นของเข้างิ๊ง เบื้องฝุ่นหรือผ้าห่อศพซึ่งรวมเรียกว่า “ผ้าบังสุกุล” เอามาตัดเย็บย้อมแล้วทำเป็นผ้านุ่งห่ม ผู้ใช้จะต้องใส่ใจพิจารณาวันละหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เห็นค่าและไม่ประมาท ตลอด 45 พรรษาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อสังฆะกลุ่มพระสงฆ์มีมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงก็มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ พระองค์ผ่อนปรนให้ภิกษุรับผ้านุ่งห่มจากชาวบ้านได้ แต่ก็มีเงื่อนไขและข้อจำกัดในการที่จะครอบครองดังปรากฏในพุทธบัญญัติหลายแห่ง นอกจากนี้พระองค์ยังวางข้อกติกาก่อนเข้าเฝ้าและการใช้ผ้าอย่างเป็นรูปธรรม ก่อนจะปรินิพพานพระองค์ไม่ได้มอบตำแหน่งผู้นำพุทธศาสนาให้กับภิกษุรูปใดหนึ่ง ทรงกำชับอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นว่า ธรรมและวินัยที่พระองค์ได้ตรัสไว้ทั้งหมดคือหลักฐานชั้นดีที่จะทำให้พระภิกษุรุ่นหลังปฏิบัติตามและงดเว้นตามพระวินัยที่บัญญัติ ดังนั้น เรื่องการใช้จีวรคือหนึ่งในเรื่องที่ยังไม่สามารถสรุปได้ ว่ายุคต้นพระพุทธเจ้าใช้จีวรอย่างไร ห่มอย่างไร สีจีวรที่ทรงวางไว้กว้าง ๆ กลับเป็นเหตุอ้างทางการเมืองและแสวงหาอำนาจบางอย่างของบางกลุ่มก็มี การห่มผ้าของพระพุทธเจ้าในพรรษาต้นมีลักษณะเป็นอย่างไรไม่อาจสรุปได้ เป็นแต่เพียงสันนิษฐานในยุคหลังและสืบค้นผ่านศิลปวัตถุซึ่งก็ปรากฏในอินเดียโบราณแคว้นต่าง ๆ ซึ่งก็ผ่านมานาน ไม่สามารถเข้าไปใกล้หลักฐานที่แท้จริงได้

บทความวิชาการนี้จะทำให้เห็นภาพและคลี่คลายคำถามหลายอย่างโดยเฉพาะการแสวงหาและการห่มจีวรในยุคต้น การใช้จีวรในการเผยแผ่พุทธศาสนามีลักษณะเป็นอย่างไร พัฒนาการของจีวรและการใช้จีวรเป็นอย่างไรที่อิงกับการเมืองมีหรือไม่ ถ้ามีอยู่ในลักษณะอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะยุคหลังก่อเกิดธรรมยุติกนิกายจนถึงการเคลื่อนไหวของคณะนิกายนี้เป็นอย่างไร อีกทั้งมีเหตุผลทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเข้มข้นมากน้อยเพียงใด

โดยเฉพาะในยุคเปลี่ยนผ่านคือยุคต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านทั้งการเมือง สังคม วัฒนธรรม การล่าอาณานิคม และวิทยาการสมัยใหม่ต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่พุทธศาสนา

ความเป็นมาของจีวรในพระพุทธศาสนา

ในยุคต้นพุทธกาลไม่มีข้อมูลชัดเจนว่า พระพุทธเจ้ารวมทั้งพระสงฆ์ในสังฆะของพระองค์นุ่งห่มอย่างไร ใช้ผ้าแบบไหน ผ้ามีลักษณะอย่างไร มีสีอย่างไร หลักฐานทางพระพุทธศาสนายืนยันเพียงว่า เจ้าชายสิทธัตถะ บวชเป็นนักบวชสายสมณะที่ริมฝั่งแม่น้ำอนโณมา ทรงตัดผม เปลี่ยนเครื่องทรง สละการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านมาใช้ชีวิตแบบนักบวช เชื่อว่าสมัยนั้นแม้จะมีนักบวชหลายกลุ่ม แต่โดยรวมน่าจะมีเพียง 2 กลุ่มคือ สมณะและพรหมณะ (ฤๅษี) เจ้าชายสิทธัตถะได้เปลี่ยนสภาพพระองค์เป็นนักบวชกลุ่มสมณะ (ณัฐ จันทร์หนูหงส์และคณะ. 2560 : 75-88.) ภายหลังเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โภณฑัญญะได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ในเวลาต่อมาพระองค์แสดงธรรมบทอื่นแก่ปัญจวัคคีย์ที่เหลือจนบรรลุอรหัตตามลำดับ เมื่อคนเหล่านั้นมีความประสงค์จะบวชตามเส้นทางนักบวชของพระองค์ พระพุทธเจ้าก็ทรงบวชให้ด้วยการกล่าวคำสั้น ๆ ว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด คนเหล่านั้นก็มีสถานะเป็นภิกษุในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า (วิ. มหา. (ไทย) 4/18-19/25-28) ถึงตอนนี้ก็ยังไม่หลักฐานเรื่องผ้าห่ม (ในเวลาต่อมาเรียกจีวร) เลยว่าท่านเหล่านั้นใช้ผ้าสีอะไร รูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร ยาวสั้นแคไหน แต่มีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่าผู้ประสงค์จะบวชนุ่งห่มผ้าอะไร อย่างไร ก็คงให้ไปตามนั้นก่อน แต่ที่แน่นอนก็คือทุกคนมีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งที่เหมือนกันคือ โทนผผ โทนหนวด เป็นการบ่งบอกลักษณะความเป็นสมณะศากยบุตร (พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโณและคณะ. 2562 : 435-436) อย่างไรก็ตาม ในเรื่องผ้านุ่งห่มนี้ พระอรธกถาจารย์ก็ได้กล่าวขยายความขั้นตอนวิธีการบวชและทำให้เห็นสีผ้าห่มของพระพุทธเจ้าว่าใช้สีอะไรว่า ในการที่พระพุทธเจ้าให้ผู้บวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทานั้น พระองค์ทอดพระเนตรเห็นกุลบุตรที่มีอุปนิสัยพร้อมที่จะบวชแล้ว ทรงเหยียดพระมือเบื้องขวาซึ่งมีสีสุกเหมือนทองคำออกจากกระหว่างผ้าบังสุกุลจีวรสีแดง เสียงดังเหมือนเสียงพรหมตรัสว่า “จงภิกษุมาเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ” สิ้นเสียงดรัสเพศคุณุหัตถ์ของผู้บวชก็หายไปการเป็นภิกษุสภาพก็สำเร็จ ผู้บวชก็เป็นผู้มีศีระะโล้น ห่มผ้ากาสาเยคือ นุ่งผ้าผืนหนึ่ง ห่มผ้าผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งพาดไว้บนบ่า (วิ. มหา. (ไทย) 4/18/24)

ผ้าบังสุกุลคือผ้าชิ้นเอกที่เป็นหลักฐานสำคัญในการเล่าและสะท้อนเหตุการณ์ตอนต้นพุทธกาลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในช่วงยุคพระพุทธเจ้าเป็นนักบวชกลุ่มสมณะ กำลังแสวงหาความหลุดพ้นจากทุกข์จนกระทั่งตรัสรู้แล้วก็ตาม ในช่วงเผยแผ่ศาสนาสอนปัญจวัคคีย์จนได้บรรลุธรรมและส่งสาวกจำนวนมากไปประกาศพุทธศาสนาก็ตาม เข้าใจว่าพระพุทธเจ้าและสาวกเหล่านั้นก็ยังคงใช้ผ้านุ่งผ้าห่มตามมีตามได้ เช่น มีคนถวายบังจัดหาเองโดยถูกต้องชอบธรรมบ้าง ส่วนผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น ผ้าห่อศพซึ่งเรียกว่าผ้าบังสุกุลนั้นเป็นอริยประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมากในครั้งพุทธกาล ที่เป็นเช่นนี้เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้ผ้าบังสุกุลเช่นกัน

[247]

Citation:

พระมหาบุญสมบัติน ปภากร, พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริย์เมธี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิษทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

และการใช้ผ้าบังสุกุลนี้ถือเป็นข้อปฏิบัติเคร่งครัดนับว่าเพื่อลดละกิเลสคืออรรถุรงค์ข้อที่เรียกว่า บังสุกุลกิจกะ (ณัฐจันทร์หนูหงส์และมนตรี สิริโรจนานันท์, 2560 : 76-88)

ผ้าบังสุกุลคืออะไร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556 : 178) ให้ความเห็นเกี่ยวกับผ้านี้ว่า ผ้าบังสุกุลคือผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าที่เขาทิ้งกองๆ ไว้ในที่ตามที่ต่าง ๆ เหมือนกองฝุ่น ผ้าที่เขาทิ้งเกลียดเหมือนรังเกียจฝุ่น หมายถึงผ้าที่เขาทิ้งแล้วซึ่งพระภิกษุจะเก็บมาตัดเย็บซ่อมทำเป็นจีวร คนไทยมักเรียกผิดว่า ผ้าบังสุกุล (บัง-สะ-กุล) ซึ่งทำให้ความหมายเพี้ยนไป ในสมัยพุทธกาลพระภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งตามกองขยะหรือจากป่าช้ามาทำเป็นจีวรใช้ ผ้าส่วนใหญ่จะเปื้อนฝุ่นหรือสกปรก พระพุทธเจ้าไม่อนุญาตให้พระภิกษุรับผ้านุ่งห่มจากฆราวาสโดยตรง แต่ให้พระภิกษุเก็บผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามตลาดหรือผ้าห่อศพซึ่งไม่มีใครปรารถนาเพราะสกปรก นำมาซักล้างทำความสะอาดแล้วเก็บไว้เพื่อนำมาตัด ซัก เย็บเป็นผ้าผืนใดผืนหนึ่งแทนที่ผ้าซึ่งชำระเช่นผ้านุ่ง (สบ) ผ้าห่มหรือจีวร หรืออาจจะเป็นผ้าห่มซ้อน (สังฆาฏิ) ก็ได้สุดแท้แต่ผ้ามีเพียงพอและผ้าไหนขาด เป้าหมายสำคัญที่พระพุทธเจ้าให้ภิกษುದำเนินตามวิธีนี้ก็เพื่อให้ภิกษุใช้ชีวิตเรียบง่าย (พระภิกษุภูมิจิต ปภากรโธและคณะ, 2557 : 146-158) ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้ภิกษุรับผ้าจากคฤหัสถ์ได้เพื่อสนองศรัทธาผู้เลื่อมใสและลดความลำบากในการแสวงหาผ้า

รูปภาพที่ 1 : จีวรแบบคันทนาของชาวเมืองมอญ

ที่มา : พระมหาบุญธรรมสมบัติ บุญเรือง 27 กันยายน 2564.

เห็นได้ว่า ในยุคต้นพุทธกาลแม้พระพุทธเจ้าจะอนุญาตให้พระภิกษุมีผ้าไตรจีวร (ผ้า 3 ผืน) ประกอบด้วย สบ (ผ้านุ่ง) จีวร (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) แต่ผ้าทั้งหมดล้วนแล้วแต่ต้องได้มาจากของที่ผู้คนไม่ต้องการและทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น ป่าช้า ผ้าห่อศพ เป็นต้นเท่านั้น ไม่เว้นแม้แต่พระองค์ จะอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีเหตุการณ์ให้น่าตั้งคำถามว่าในช่วงพรรษาแรก ๆ คงไม่ได้เข้มงวดมากนักกับกติกาการใช้ผ้าไตรจีวร เพียงตั้งอยู่บนเงื่อนไขให้อยู่ในกรอบของผ้าต้องผ่านการเป็นผ้าบังสุกุลเท่านั้น เห็นได้จาก คราวที่พระพุทธเจ้า

[248]

Citation:

พระมหาบุญธรรมสมบัติ ปภากรโธ, พระใบฎีกาชาลวีย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิฆทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

เดินทางไปเขตรอยต่อระหว่างเมืองราชคฤห์และเมืองเวสาลี พระองค์เห็นภิกษุหลายรูปมีกิริยาไม่เรียบร้อยและปฏิบัติต่อผ้าไม่ถูกต้องนัก เช่น บางรูปก็หอบผ้าพระรุ่งพระรัง เอาผ้าทูนหัวโพกหัวบ้าง แบกบ้าง พันไว้ที่สะเอวบ้าง และเมื่อเดินทางไปถึงที่หมายคือโคตมกเจตีย์ เมืองเวสาลี พระองค์ทดสอบด้วยการนุ่งผ้าผืนเดียวประทับอยู่กลางแจ้ง กลางคืนน้ำค้างตกในฤดูหนาวก็ยังไม่เหน็บได้ ปฐมยามผ่านไปพระองค์รู้สึกหนาวจึงห่มจีวรสองผืนยังไม่หายหนาวถึงปัจฉิมยามก็หนาวอยู่และห่มอีกชั้นเป็นผืนที่สามจึงทรงหายหนาวบ้าง กระทั่งเช้าก็ยังทรงหนาวและห่มอีกเป็นผืนที่สี่จึงคลายหนาว พระองค์ดำริว่า กุลบุตรในธรรมวินัยที่เป็นคนขี้หนาว กลัวความหนาว อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยผ้าสามผืน จึงให้ประชุมสงฆ์ชี้แจงเหตุใช้ผ้าและบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตไตรจีวรคือ ผ้าสังฆาฏิ 2 ชั้น ผ้าอุตราสงค์ชั้นเดียวและผ้าอังตราวาสกชั้นเดียว (สุชีพ ปุณฺณนาฎ, 2560 : 226-228)

จากเรื่องนี้ ทำให้เห็นร่องรอยหลายอย่าง ประการแรก ในพรรษาดั้นผู้เข้ามาบวชมีจำนวนน้อย พระองค์ดูแลอย่างใกล้ชิดอีกทั้งเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพทางจิตสูงบรรลอรหัตต์เสียเป็นส่วนมาก แต่การแสวงหาผ้ามาทำผ้านุ่งห่มก็ยังคงยึดติดการคำสั่งอย่างเคร่งครัดคือต้องได้จากแหล่งที่คนไม่ต้องการที่เรียกว่า ผ้าบังสุกุล ประการที่สอง สะท้อนให้เห็นว่าน่าจะเป็นเหตุการณ์ช่วงที่พุทธศาสนาก่อตัวตั้งมั่นและอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวร นั้นหมายความว่า พระภิกษุมีจำนวนมากขึ้น การหาผ้าบังสุกุลก็น่าจะลำบากและที่สำคัญชุมชนชาวพุทธที่ต้องการจะถวายผ้านุ่งห่มเริ่มมีกำลังทรัพย์พอที่จะหามาได้เพื่อลดความยากลำบากจึงผ่อนปรนกติกาประการที่สาม แม้พระองค์จะหย่อนกติกาให้พระภิกษุในการหาผ้าบังสุกุลและอนุญาตให้รับคหบดีจีวรได้ เป็นเหตุทำให้พระภิกษุสะสมและมีผ้ามาก อีกทั้งรักษาและปฏิบัติต่อผ้าไม่ถูกต้อง เรื่องข้างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงทดสอบความหนาวในแต่ละช่วงเวลาในช่วงหน้าหนาวจนได้ข้อสรุปว่า ลำพังเพียงผ้าไตรจีวรคือ สบง จีวรและผ้าสังฆาฏิ 2 ชั้น ก็เพียงพอในการป้องกันเหลือบุงและบรรเทาความหนาวได้แม้ในฤดูหนาวในอินเดียซึ่งหนาวเย็นกว่าประเทศไทย ประการที่สี่ เป็นการคลายกติกาหนึ่งเพื่อเพิ่มกติกาใหม่ในการได้มาและใช้ผ้านุ่งห่ม กล่าวคือ เมื่อทรงผ่อนปรนความยากลำบากในการหาผ้าบังสุกุลและรับคหบดีจีวรได้ ภิกษุจะต้องมีผ้าเพียง 3 ผืนเท่านั้น ถ้ามีเกิน (อติเรกจีวร) ทรงกำหนดเรื่องให้ยุ่งยากขึ้นเช่น ต้องสละภายในกัณฐะและต้องทำให้เป็นของมีสองเจ้าของ เป็นต้น เพื่อลดการมกมากและถือครอง นอกจากนี้ ในการบริโภคนิปาติ 4 ก็บัญญัติไว้ชัดเจนว่าจะต้องพิจารณาอย่างแยบยลทุกครั้งที่ใช้สอยนุ่งห่ม คือ ในเวลาก่อนได้รับผ้าจีวร เวลาใช้จีวรและหลังใช้จีวรโดยย้ำเน้นว่าให้ใช้สอยอย่างคนที่เป็นลูกหนี้จะได้ไม่ประมาท (พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโณและคณะ, 2562 : 245-446) จึงกล่าวได้ว่า ผ้าบังสุกุล คือ ต้นทางของภาพสะท้อนวิวัฒนาการการนุ่งห่มผ้าและวิถีความเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เน้นความเรียบง่าย แม้จะไม่เห็นภาพชัดว่า การนุ่งห่มผ้ามีลักษณะแบบไหน ย่อมผ้าอย่างไร สังฆมณฑลมีความเป็นเอกภาพนุ่งห่มเหมือนกันหรือไม่

ความหมายของคำว่า จีวร

[249]

ตอนต้นพุทธกาลไม่ปรากฏคำว่า “จีวร” เมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้นจึงอนุญาตให้สาวกบวชให้เองจึงเกิดระบบ “อาจารย์” และ “ศิษย์” อาจารย์ทำหน้าที่รับรองการเข้าสงฆ์และกล่าวประกาศการเป็นพระภิกษุเรียกว่าอุปัชฌาย์ ส่วนศิษย์นั้นภาษาบาลีเรียกว่าสัทวิหาริก (สุนทร สุริยะรังษี. 2549 : 1-12) มีความใกล้ชิดกัน เกิดระบบความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ลูกศิษย์และ อย่างไรก็ตาม คำว่าจีวรคงเกิดขึ้นในช่วงที่มีระบบอุปัชฌาย์อาจารย์ที่ชัดเจนแล้ว เพียงแต่กระบวนการขั้นตอนการบวชไม่ได้มีข้อกำหนดว่าจะต้องเตรียมจีวรมาให้พร้อมก่อน เพราะมีอนุโลมว่า เมื่อบวชเสร็จแล้วค่อยหาจีวรภายหลังก็ได้ ต่อมาปรากฏเหตุการณ์ไม่ดั่งามเกิดขึ้นกล่าวคือกุลบุตรบางคนบวชแล้วไม่มีจีวรนุ่มห่มเปลือยกายเดินบิณฑบาตชาวบ้านตำหนิ พระพุทธเจ้าจึงกำหนดว่าผู้ใดไม่มีจีวร ไม่พึงให้อุปสมบท โดยเฉพาะในตอนพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่แทนพระพุทธเจ้าให้การอุปสมบท จึงเกิดมีข้อกำหนดว่าผู้ประสงค์จะบวชต้องมีบาตร จีวร และเครื่องอัฐบริขารครบเสียก่อนจึงจะสามารถบวชได้ ซึ่งเป็นวิธีสอบทวนความพร้อมด้านอุปกรณ์ใช้สอยและคุณสมบัติของผู้บวช สืบเนื่องมาจนถึงกระบวนการบวชของพระสงฆ์ไทยปัจจุบัน

รูปภาพที่ 2 : ความแตกต่างด้านสีจีวรของพระสงฆ์เถรวาท

ที่มา : <https://web.facebook.com/profile.Săi Bản Mường>.

สรุปได้ว่า จีวร หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้นุ่งห่มประกอบด้วยผ้า 3 ผืน คือ สบง (อันตรวาสก) จีวร (อุตตราสงค์) และสังฆาฏิ เป็นส่วนประกอบสำคัญในอัฐบริขารของผู้ต้องการจะบวชเป็นพระภิกษุ ชาวพุทธไทยส่วนใหญ่เข้าใจว่า ผ้าไตรจีวร ได้แก่ สบงคือผ้านุ่ง จีวรคือผ้าห่มและสังฆาฏิคือผ้าพาดบ่า หากพิจารณาโดยวัตถุประสงค์จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ากำหนดให้มีผ้า 3 โดยเฉพาะสังฆาฏิซึ่งมีสองชั้นก็เพื่อห่มป้องกันความหนาวและใช้สอยในสถานการณ์อื่น ๆ ให้เหมาะสมตามความต้องการ บางครั้งพระองค์ใช้ปูนั่งหรือปูนอน ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทรงใช้สังฆาฏิพาดบ่าในการทำสังฆกรรมเช่นกับพระสงฆ์ในประเทศไทย ตรงกันข้ามพระสงฆ์ไทยปัจจุบันใช้ผ้าสังฆาฏิเป็นผ้าชิ้นสำคัญซึ่งขาดไม่ได้พาดบ่าในการทำสังฆกรรม หรือพิธีอย่างเป็นทางการทำให้เห็นการใช้ผ้าสังฆาฏิแตกต่างและเพี้ยนไปจากครั้งพุทธกาลไม่น้อย คงมีเพียงสำนักวัดป่ากรรมฐาน

เท่านั้นที่ยังยึดธรรมเนียมปฏิบัติว่านุ่งสบงห่มจีวรและซ้อนสังฆาฏิเวลาเข้าไปบิณฑบาตตอนเช้า คงใช้สังฆาฏิพาดบ่าในเวลาทำสังกรรมเท่านั้นเช่นเดียวกับธรรมเนียมพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่

รูปแบบและการตัดจีวรในสมัยพุทธกาล

เบื้องต้นเชื่อว่าในยุคต้นพุทธกาลจีวรคงมีรูปแบบที่หลากหลาย กล่าวคือ ถ้าผ้ามีขนาดยาวผืนเดียวในการนุ่งห่มก็คงเป็นผ้าผืนเดียว หากผืนเดียวมีขนาดยาวไม่พอก็คงนำผ้าหลายผืนมาเย็บต่อกันจนกว่าจะยาวพอที่จะห่มได้สำหรับแต่ละรูปที่สูงยาวต่างกัน การณ์ก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น (ทรงวิทย์ แก้วศรีและคณะ, 2563 :15-26) กระทั่งสมัยหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าเสด็จผ่านทุ่งนาของชาวทักขิณาศรีชนบททอดพระเนตรเห็นคันทนาของชาวมคธ ดินเป็นคันทนาสีเหลืองจัตุรัสคันทนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้างคันระหว่างด้วยขนาดสั้น ๆ เชื่อมกันเหมือนทางสี่แพร่ง พระพุทธรูปเจ้าตรัสกับพระอานนทว่า เธอเห็นนาของชาวมคธซึ่งเขาพูนดินเป็นคันทนาสีเหลืองยาว ทั้งด้านยาวและด้านกว้างคันระหว่างด้วยคันทนาสั้น ๆ เชื่อมกันเหมือนทาง เธอทำจีวรให้มีรูปร่างเหมือนคันทนานี้ได้หรือไม่ พระอานนทกราบทูลว่า ทำได้พระเจ้าข้า เมื่อไปถึงแคว้นมคธ พระอานนทได้จัดทำจีวรให้มีรูปร่างเหมือนผืนนามอบถวายให้พระพุทธรูปเจ้าทอดพระเนตร พระองค์ยกย่องว่า ภิกษุทั้งหลายอานนทเป็นบัณฑิต มีปัญญาเข้าใจความของคำที่เรากล่าวไว้อย่างย่อโดยพิสดารคือพระอานนททำจีวรให้มีรูปร่างอย่างนี้ ตัดผ้าเป็นท่อน ๆ มีรอยคมมีดตัด ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตผ้าสังฆาฏิตัดเป็นท่อน อุตตราสงค์ตัดเป็นท่อน อันตรวาสกตัดเป็นท่อนนี้เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่าก่อนหน้านั้นจีวรไม่ได้ถูกตัดซอยเป็นท่อนอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ผ้าที่ใช้ทำจีวร พระพุทธรูปเจ้าได้กำหนดให้ภิกษุใช้จีวรที่ทำจากไม้ ไผ่และอื่น ๆ อีก 6 ชนิดคือ 1.เปลือกไม้ 2.ฝ้าย 3.ใยไหม 4.ขนสัตว์ 5.เปลือกป่าน และ 6.ด้ายผสมกัน นอกจากนี้ไม่อนุญาตให้ใช้จีวรที่ทำจากไม้ ไผ่และอื่น ๆ อีก 8 ชนิดคือจีวรที่ทำด้วย 1.เปลือกไม้คากรอง 2.เปลือกไม้ 3.ผลไม้ 4.ผมคน 5.ขนสัตว์ 6.ปีกนกเค้า 7.หนังเสือและ 8.ก้านดอกกรัก ต่อมาภิกษุใช้มูลโคบ้าง ดินแดงบ้างย้อมจีวรเพื่อให้จีวรเป็นสีคล้ำ พระพุทธรูปเจ้าจึงได้กำหนดและอนุญาตให้ย้อมสีจีวรด้วยน้ำ 6 ชนิด 1.น้ำจากรากไม้ยักเว้นขมิ้น 2.น้ำจากต้นไม้ยักเว้นฝางและแกล 3.น้ำจากเปลือกไม้ยักเว้นเปลือกโลกหรือและเปลือกมะกรูด 4.น้ำจากใบไม้ยักเว้นใบมะกรูดเรือและใบคราม 5.น้ำจากดอกไม้ยักเว้นดอกทองกวาวดอกคำ 6. น้ำจากผลไม้ นอกจากนี้พระองค์ทรงห้ามใช้สีไม้มงคลคือสีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน สีบานเย็นล้วน สีดำล้วน สีแสดล้วน ชมพูล้วน เนื่องจากทรงห้ามสีเหลืองล้วน ดังนั้น ภิกษุบางรูปจึงนิยมย้อมสีรักหรือสีจากแก่นขนุนทับอีกทีเพื่อให้เป็นสีน้ำตาลกวาดโดยไม่ละเมิดบัญญัติ

ด้วยข้ออนุญาตและข้อห้ามที่กว้างดังกล่าวจึงเป็นการยากที่จะระบุให้ชัดเจนว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้สีใดในการย้อมจีวรและนี่ก็เป็นปัญหาหนึ่งที่น่าคิดและศึกษา แต่ก็อาจประเมินได้จากหลักฐานคัมภีร์ในหลายแห่งที่พอประเมินและเทียบเคียงได้ คือ 1.พระพุทธรูปเจ้าทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาซึ่งมีสีดุจดั่งทองคำออกจากระหว่างบังสุกุลจีวรอันมีสีแดง 2.พระพุทธรูปเจ้าทรงนุ่งผ้าสองชั้นที่ย้อมดีแล้ว ห่มจีวรมหาบังสุกุลได้ขนาดสุดประมาณผ้าสีแดง (รัตตัมพล) 3.พระพุทธรูปเจ้าทรงห่มบังสุกุลจีวรสีแดงมีสีคล้ายสียอดอ่อนของต้นไทร จากข้อความดังกล่าว แม้

จะพอเห็นภาพชัดบ้างแต่ก็เป็นข้อสันนิษฐานของพระอรธกถาจารย์ซึ่งยังต้องมีการตรวจสอบด้วยเวลาผ่านมา
ช้านาน ส่วนสีจีวรของพระภิกษุสายเถรวาทที่พบเห็นกันในประเทศไทย พม่าและศรีลังกา หากมองในมิติสีที่ใช้
ย่อมตามกรอบพุทธาณูญาตแล้วล้วนถูกต้องทั้งหมด

รูปภาพที่ 3 : จีวรสีกรักหรือสีน้ำตาลเข้ม (red brown)

ที่มา : <https://web.facebook.com/profile.Sai Ban Muong>.

รูปแบบการห่มจีวรในครั้งพุทธกาล

การห่มจีวรของพระภิกษุในยุคต้นพุทธกาลนับว่าเป็นเรื่องยากในการสืบค้น แต่ก็พอมีหลักฐานวัตถุธรรม
ที่เก่าแก่ที่สุดที่นักโบราณคดีค้นพบในวัดทางตอนเหนือของอินเดีย เป็นภาพพระภิกษุกำลังยืนนุ่งเฉพาะผ้าสบง
กายห่อนบนมิได้ห่มผ้าใด ๆ จากภาพนี้ทำให้เห็นว่าภิกษุอินเดียในยุคแรกจึงไม่น่าจะสวมผ้าอังสะขณะที่ใช้ชีวิต
ในวัด ส่วนการห่มจีวรนั้นคงห่มเฉพาะเวลาเดินทางออกจากวัดเข้าไปในหมู่บ้านหรือทำสังฆกรรมเท่านั้น
ขณะที่รูปปั้นและหินสลักศิลปะคันธาระซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นศิลปะยุคแรกในอินเดีย ได้แสดงให้เห็นวิธีการ
ห่มจีวรที่คล้ายการห่มของพระลังกาวงศ์โดยมีลักษณะห่มปิดไหล่ทั้งสองข้าง

นอกจากนี้ยังมีภาพหินสลักที่พบในปากีสถานในเส้นทางที่เรียกว่า “กะราโกรัม” พระภิกษุห่มผ้ายาว
คล้ายทรงกระบอกไม่มีรอยแหวกด้านข้าง คล้ายกับพระลังกาวงศ์หรือมหานิกายของประเทศไทยที่ห่มเวลา
ครองผ้าออกนอกวัด (พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ, 2553) สอดคล้องกับ Sai Ban Muong ที่เห็นว่า พระพุทธรูป
สมัยแรกของโลกเกิดขึ้นในดินแดนที่เรียกว่าคันธาระ (Gandhara) ในช่วงเวลาประมาณ 1 ศตวรรษก่อนคริสต
ศักราชแสดงให้เห็นอิทธิพลกรีกอย่างชัดเจน คนอินเดียเดิมไม่นิยมทำรูปเทพเจ้าหรือบุคคลที่ตนเคารพใน
รูปแบบบุคคล เช่นเดียวกับพุทธศาสนาที่เคยทำแต่สัญลักษณ์เช่น บัลลังก์วางหรือรอยพระพุทธรบาทเท่านั้นเป็น
แทนตัวพระพุทธรเจ้า แต่เมื่อชาวกรีกที่ตกทอดจากสมัย อเล็กซานเดอร์ในเขตตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย
เริ่มหันมานับถือพุทธศาสนาในการเผยแผ่พุทธศาสนาพุทธเจ้าอโศกมหาราชและยังแพร่หลายในสมัยของ
พระเจ้ามิลินท์ ยิ่งทำให้ปรากฏพระพุทธรูปในฐานะตัวแทนที่เป็นบุคคลมากขึ้น อันเป็นการแสดงออกของ
ศรัทธาในแบบของชาวกรีก (Sai Ban Muong, 2563)

รูปภาพที่ 4 : พระพุทธรูปในยุคคันธาระ (Gandhara age)

ที่มา : <https://web.facebook.com/profile.Sai.Ban.Muong>.

จึงอาจสรุปได้ว่า การห่มผ้าของพระพุทธเจ้าและสาวกยังหาความชัดเจนไม่ได้ อีกทั้งไม่มีทบทวนญัตติว่าให้นุ่งห่มอย่างไร แบบไหนในยุคต้นพุทธกาล แต่ก็พอสันนิษฐานว่าพระองค์น่าจะนุ่งห่มตามแบบนักบวชกลุ่มสมณะ กล่าวคือไม่เปลือยกายและไม่ปฏิบัติตนตามแบบโยคีทรมานตนอันเป็นสิ่งที่พระองค์หันหลังให้ตั้งแต่ปีที่ 6 ของการแสวงหาโมกขธรรม เป็นต้น ข้อสังเกตว่าพระองค์น่าจะห่มจีวรตามแบบศิลปวัตถุที่ปรากฏในยุคคันธาระอันเป็นอิทธิพลศิลปะกรีก นั้นก็ผ่านกาลเวลามานานกว่า 200 ปี จะอย่างไรก็ตามก็มีข้อที่น่าสนใจคือ ศิลปวัตถุรูปพระสงฆ์ซึ่งไม่สวมอังสะขณะอยู่ในวัด ข้อ สันนิษฐานนี้มีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง เพราะพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุมีผ้าเพียง 3 ผืนคือ สบง จีวรและสังฆาฏิเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จีวรจึงน่าจะนิยมมาใช้ห่ม (แทนอังสะปัจจุบัน) แม้ขณะอยู่ในวัดหรือออกนอกวัดก็ตาม เพื่อป้องกันอาบัติข้อที่ว่า ห้ามเปลือยกายต่อหน้าผู้คน แต่หากสำรวจการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาสายเถรวาทมาช้านาน ประเทศศรีลังกานับว่าเป็นประเทศที่อ้างอิงได้ทั้งมิติการสืบเนื่องและการดำรงรักษาพุทธศาสนายาวนาน นับตั้งแต่การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมา

ผลกระทบจากรูปแบบการห่มจีวรตามรูปแบบธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

ธรรมยุติกนิกายก่อตัวขึ้นเมื่อวชิรญาณภิกขุ (รัชกาลที่ 4) ประทับจำพรรษาที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาสปัจจุบัน) ซึ่งเป็นวัดฝ่ายอรัญญวาสี ทรงทุ่มเทศน์คว่ำเกี่ยวกับการทำสมาธิ สอนถามอาจารย์ทั้งหลายแม้จะได้คำตอบตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องผลของการฝึกจิต (วันทนีย สังคีรี. 2525 : 76-77) แต่ก็ยังไม่พอใจในคำตอบ จึงกลับไปศึกษาภาษาบาลีซึ่งยึดโยงกับพระไตรปิฎกและมีความเป็นวิชาการมากกว่าการปฏิบัติเพียงด้านเดียว

[253]

Citation:

พระมหาบุญสมบัติน ปากโร, พระใบฎีกาชาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิฆทงหลวง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

(ภูวมินทร์ วาดเขียน. 2553 : 222-226) ประกอบกับสถานการณ์พุทธศาสนาในช่วงเวลานั้นประเพณีวัตรของพระสงฆ์ไม่อยู่ในร่องพระธรรมวินัยหลายอย่าง (ปฐม นิคมานนท์. 2546 : 68) ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเสียกรุงครั้งที่ 2 กระทั่งได้เจอพระสุเมธมณี (ชาย พุทธวิโส) พระสงฆ์ชาวมอญคณะสงฆ์กัลยาณีสีมาวงค์ ที่วัดบวรมงคล (วัดลิงขบ สังกัดรามัญนิกาย) ทิศตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี เยื้องวัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) พระองค์จึงถวายตัวเป็นศิษย์พร้อมคณะได้ทำพิธี “บวชแปลง” ในอุทกทุกเขปสีมา (โบสถ์น้ำตามธรรมเนียมลังkawงศ์) บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งทิศตะวันออกวัดราชาธิวาสปัจจุบัน

ต่อมามีผู้ศรัทธาในวิถีวัตรปฏิบัติและธรรมเนียมของพระวชิรญาณภิกขุมากขึ้น พระองค์ได้ขยายแนวคิดและธรรมเนียมปฏิบัติเช่น การสวดมนต์ การเทศนา การทำสังฆกรรม การศึกษา พิธีการเป็นต้น รูปแบบการห่มผ้าดูจะเป็นลักษณะเฉพาะที่สร้างแรงกระเพื่อมแก่พุทธจักรและอาณาจักรไม่น้อย กล่าวคือ หลังจากที่วชิรญาณภิกขุได้ทำพิธี “บวชแปลง” ตามแบบกัลยาณีสีมาวงค์แล้ว ต่อมาภายหลังได้เดินทางไปจำพรรษาที่วัดมหาธาตุ การห่มครองผ้ายังคงยึดแบบไทยเดิม (ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร, 2540 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุและที่วัดสมอรายนั้น พระสงฆ์ธรรมยุตซึ่งมีจำนวนไม่มากยังห่มผ้าแบบเดิมที่เรียกว่าห่มคลุมหรือห่มหนีบ อันเป็นรูปแบบที่พระสงฆ์ไทยใช้มาแต่โบราณนั้นเป็นช่วงพรรษาต้นและอาจเป็นช่วงเวลาที่พระองค์ “ทดสอบ” ท้าที่ทิศทางแรงกระเพื่อมของสังคมไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์หรืออาณาจักรว่าจะมีผลกระทบอย่างไรหรือไม่ในการบวชแปลง ซึ่งในเวลานั้นคณะสงฆ์ชุดบวชแปลงนี้ยังมีจำนวนน้อยและไม่ได้ยกระดับเป็น “นิกาย” อย่างเป็นทางการ วชิรญาณภิกขุก็ทรงเข้าใจสถานการณ์ล่อแหลมนี้ดีจึงทรงวางพระองค์และดำเนินวัตรปฏิบัติตามจารีตเดิมภายใต้เงาคณะสงฆ์ภายในวัดมหาธาตุ คำถามว่าแล้วการแปลงบวชครั้งนี้มีความแตกต่างจากนิกายเดิมอย่างไร มีข้อปฏิบัติ ธรรมเนียมอะไรเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความต่าง

รูปภาพที่ 5 : การห่มคลุมแบบหนีบ ห่มแบบไทยโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยา

ที่มา : หนังสือมหาสมณวินิจฉัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ในช่วงต้นของการก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย วชิรญาณภิกขุไม่เลือกที่แปลงเปลี่ยนการห่มผ้าที่ต่างจากธรรมเนียมนิกายเดิมกว่าทศวรรษด้วยเหตุหลายอย่าง ประการแรก พระองค์จำพรรษาที่วัดมหาธาตุอันเป็นสำนักพระราชอุปถัมภ์ สถานะเป็นเพียงพระผู้น้อยการทำในสิ่งที่ผิดแผกไปจากจารีตธรรมเนียมเดิมก็ย่อมจะเป็นการข้ามหน้าไม่เคารพและยากจะเข้าใจได้ ประการที่สอง ทรงเลือกที่จะ “ปรับเล็ก” ในส่วนพระองค์ซึ่งดำรงสมณเพศอยู่เป็นพระผู้น้อยในวัดมหาธาตุ ย่อมต้องเกรงใจและให้เกียรติพระผู้ใหญ่ ดังนั้น พระองค์จึงเลือกจะเคลื่อนไหวนิกายใหม่นี้ภายใต้ร่มเงาวัตรราชาธิวาส ซึ่งเป็นวัดในสังกัดลัทธิของพระองค์ ซึ่งขณะนั้นมีสมเด็จพระวันรัต (พุทธสิริ ทับ) ซึ่งเป็นเชียวชาญทั้งปริยัติและปฏิบัติเป็นอธิบดีสงฆ์อยู่ ทรงทำสถานที่แห่งนี้เป็นสนามทดลองในการปรับเปลี่ยนแก้ไขข้อปฏิบัติจากนิกายเดิมให้กลายรูปเป็น “ธรรมยุติกนิกาย” ประการที่สาม ในช่วงต้นภาพของธรรมยุติกนิกายดูจะมี 2 ลักษณะคือ กลุ่มใหญ่จะอยู่วัตรราชาธิวาสและวัดที่ขยายออกไปซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก เป็นไปเพื่อศึกษาข้อวัตรและก่อตัวแสดงอัตลักษณ์ความเป็นธรรมยุต ซึ่งก็รวมถึงการห่มจีวรแหวกกลางอย่างปัจจุบัน ส่วนวชิรญาณภิกขุก็ยังคงยึดโยงอยู่กับสังคมเบื้องบนไม่อาจทิ้งระยะห่างจึงต้องมีความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์นิกายเดิมอย่างใกล้ชิดและอาณาจักรก็จับตามองไม่ห่าง การวางพระองค์จึงเป็นไปอย่างระมัดระวัง ซึ่งก็รวมถึงการยังคงรักษาการห่มคลุมแบบไทยเช่นเดิมนั้นก็หมายความว่า วชิรญาณภิกขุยังคงห่มจีวรแบบไทย

ส่วนนิกายของพระองค์กลับห่มจีวรแบบรามัญซึ่งถูกปรับเปลี่ยนเป็นแหวกกลางดังปรากฏปัจจุบัน (กรรมการบริหารคณะธรรมยุต, 2547: 90) การคงดำเนินไปอย่างนั้น กระทั่งปลายสมัยจึงได้เปลี่ยนแปลงการห่มผ้าของคณะ เรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553 : 123) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ภายหลังเสด็จมาอยู่วัดบวรนิเวศก่อนเสด็จเสวยราชสมบัติ จึงมีการปรับเปลี่ยนการห่มจีวร ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากคณะธรรมยุติกนิกายได้สันนิษฐานว่า การห่มผ้าคลุมแหวกข้างอย่างพระมหานิกายนั้นไม่อาจจะรักษาเสถียรชั่วอายุคนเช่น อโยเล็ก (เว็ก) ผ้าห่มเมื่อเข้าบ้านให้บริบูรณ์ไม่ได้ จึงได้ห่มคลุมแบบพระรามัญ อย่างไรก็ตาม หากสอบถามด้วยหลักฐานการห่มจีวรของพระพม่า/รามัญก็มีลักษณะแตกต่างจากรูปแบบการห่มจีวรของธรรมยุติกนิกายไม่น้อย ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า การห่มจีวรแบบนี้ น่าจะเป็นจีวรประดิษฐ์ของวชิรญาณภิกขุเองเสียเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระวินัยเช่นเดียวกับลักษณะและองค์ประกอบของจีวรที่พระองค์ทรงพระวินัยเป็นฐานอ้างอิงในการตัดเย็บจีวรดังปรากฏในหนังสือวินัยมุขและหรือหนังสือบูรพวรรณาสึกขา อันเป็นคู่มือกฎบัตรของธรรมยุติกนิกายจนปัจจุบัน

ผลสะท้อนของการห่มแหวกอย่างธรรมยุติกนิกาย

การที่วชิรญาณภิกขุและนิกายใหม่นี้เปลี่ยนแปลงการห่มผ้าแบบพระรามัญนั้นได้สร้างแรงกระเพื่อมและสร้างความไม่พอใจแก่หลายฝ่าย นิกายเดิมเห็นว่า เป็นการตั้งตนเป็นใหญ่สร้างความแตกแยกและเป็นสังฆเภทคือทำคณะสงฆ์แตกสามัคคีกัน ในส่วนอาณาจักรซึ่งเป็นจุดเปราะบางเนื่องจากวชิรญาณภิกขุทรงดำรงตำแหน่งองค์รัชทายาทซึ่งย่อมส่งผลทางการเมืองโดยตรง การเคลื่อนไหวกว้างขวางล้วนส่งผลทางการเมืองอย่างไม่อาจ

[255]

Citation:

พระมหาบุญสมบัติน ปากโร, พระใบฎีกาซุซวาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิษทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

หลีกเลี่ยง อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการห่มจีวรครั้งนี้หลายฝ่ายมองว่าเป็นการขาดอนารักษ์เจ้าจารีตข้อปฏิบัติทางศาสนาอีกด้วย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงอธิบายเหตุการณ์ว่า การเปลี่ยนแปลงวิธีการครองผ้าครั้งนี้ไม่เป็นที่พอใจของคนผู้ใช้ความคิดเหนียวรั้ง แม้พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ทรงพอพระราชหฤทัยแต่เป็นการปฏิบัติทางพระวินัยจึงทรงพระศุภกฤตภาพ

ในประเด็นนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เล่าว่าในคราวเข้าไปรับบิณฑบาตเวรในพระบรมหาราชวัง พระองค์ได้ครองผ้าแหวกกลางอย่างพระรามัญเช่นเดียวกับพระญาณสมโพธิ (เต็ม) วัดนาคกลาง (มหานิกาย) ซึ่งเคยเดินทางไปเมืองมอญและนิยมในรูปแบบการห่มผ้าและคลองแหวกเช่นธรรมเนียมติกนิกายเข้าไปในราชวังก็ครองอยู่อย่างนั้นไม่ถูกตำหนิ พระองค์เห็นควรเอาอย่างบ้าง พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรก็ไม่ตรัสอะไร กระทั่งถึงเวลาเข้าไปรับบิณฑบาตจึงตรัสเบา ๆ ว่า “เอาอย่างพระมอญทำอะไร” จะอย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ออกตัวรับหน้าและเป็นการป้องกันธรรมเนียมติกนิกายด้วย (กรรมการบริหารคณะธรรมยุต, 2547 : 70) จะเห็นได้ว่า การห่มผ้าแหวกกลางไม่มีเฉพาะในกลุ่มพระธรรมยุติกนิกายเท่านั้น แม้พระเถระฝ่ายมหานิกายบางรูปก็นิยมซึ่งก็เป็นความนิยมส่วนบุคคลไม่ได้ถือเป็นแบบทั่วไป

กระทั่งปี พ.ศ. 2393 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายแห่งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิตกถึงพระสงฆ์ไทยผ่านการห่มผ้าแบบรามัญ จึงมีพระราชกระแสกับกรมพระเดชาดิศร (พระองค์เจ้ามั่ง) ว่าพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมาห่มผ้าเป็นลูกบวบทั้งเส้น แต่มาบัดนี้พระสงฆ์ไทยกลับห่มผ้าเป็นรามัญ เห็นว่าไม่ควรนานมาแล้วแต่กลับจะเป็นบาปเป็นโทษจึงมิได้กล่าวแต่เท็จจริงแล้วโปรดอย่างโบราณมากกว่า เห็นว่าพระสงฆ์ไทยควรห่มผ้าอย่างไทย เพราะถ้าพระไทยห่มผ้าอย่างรามัญเมืองไทยก็จะกลายเป็นเมืองพม่าเมืองรามัญไป เป็นที่เสื่อมเสียพระราชอิสริยยศจึงทรงขอให้กรมพระเดชาดิศรนำความนี้ไปทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อครั้งเป็นกรมหมื่นชินนรสีห์ซึ่งมีสถานะเป็นญาติผู้ใหญ่ เมื่อชิริญาณภิกขุทราบพระราชกระแสจึงได้เลิกห่มผ้าแหวกกลาง คงมีเพียงสำนักวัดโสมนัสวิหารซึ่งมีสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) ยังคงห่มแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลงเพราะท่านถือว่าถูกต้องตามพระวินัยดีแล้ว

กระทั่งชิริญาณภิกขุลาผนวชและเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 ก็มีคำถามในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายว่าควรครองผ้าแบบไหน และพระองค์ในฐานะองค์ก่อตั้งธรรมยุตเห็นควรอย่างไร เพราะที่ผ่านมามีการห่มผ้าในคณะไม่มีความเป็นเอกภาพอันเป็นผลจากการปฏิบัติตามคำขอของรัชกาลที่ 3 ทำให้ส่วนหนึ่งห่มคลุมแบบไทย อีกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มของสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) และวัดในสังกัดยังคงห่มแหวกกลางแบบรามัญตั้งแต่ต้น โดยหาโอนอ่อนตามธรรมเนียมติกนิกายส่วนใหญ่ซึ่งก็รวมทั้งชิริญาณภิกขุด้วย ดังนั้น พระเถระของคณะจึงได้เข้าชื่อขอให้พระยาบรมมหาประยูรวงศ์ อัครมหาเสนาบดี นำความบังคมทูลให้ทราบและวินิจฉัยว่า ที่แล้วมาการครองผ้าอย่างที่ทำอยู่ต้องจำใจทำ ผิดความรู้สึกว่าไม่ถูกต้อง เป็นการคับใจอยู่เอง จึงขอพระราชทานบรมราชานุญาตเพื่อได้ปฏิบัติศาสนกิจโดยสะดวกใจตามที่เห็นว่อย่างไรถูก พระบาทองค์มีพระราชดำรัสว่า ไม่ทรงถือการพระศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยการแผ่นดิน พระสงฆ์เห็นว่าปฏิบัติอย่างไรถูก ปราบปรามจะทำงทำ

[256]

Citation:

พระมหาบุญสมบัติน ปภากร, พระใบฎีกาชีวันชัย อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิษทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

ได้ตามใจ ตั้งแต่นั้นมานิกายนี้จึงกลับมาห่มแหวกกลาง มีความเป็นเอกภาพและถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน (กรรมการบริหารคณะธรรมยุต, 2547: 49)

ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 การเคลื่อนไหวของธรรมยุติกนิกายซึ่งเป็นตัวกำหนดความเข้มแข็งและทิศทางของคณะมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นว่าในช่วงนี้ธรรมยุติกนิกายน่าจะแตกเป็น 2 สำนักเป็นอย่างน้อยคือ สำนักวัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นสำนักต้นแบบแต่โอบอุ้มและหนาแน่นด้วยมีลักษณะความเป็นอนุรักษนิยม มีความเป็นจารีตและพอใจที่จะรักษามโนธรรมนิยมเช่นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชอยู่ อาจจะเนื่องด้วยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ซึ่งมีเชื้อพระวงศ์เป็นอธิบดีสงฆ์ด้วย และสำนักวัดโสมนัสวิหาร เวลานั้นกล่าวได้ว่าเป็นสำนักที่เจริญรุ่งเรืองและมีชื่อเสียงภายใต้ร่มเงาของสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) เป็นอธิบดีสงฆ์ พระมหาเถระรูปนี้เป็นที่ยอมรับของพระสงฆ์อีสานที่ต้องการศึกษาสมถวิปัสสนากรรมฐานและได้รับยกย่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสว่า เป็นธรรมยุตแท้ ที่กล่าวเช่นนั้นก็เนื่องจากท่านนิยมและกล้าเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อวัตรปฏิบัติและสิ่งที่ไม่ถูกต้องให้อยู่ในรอยแห่งพระวินัย อีกทั้งได้วางกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติและขนบธรรมเนียมบางอย่างของพระสงฆ์ในสำนักนี้รวมถึงวัดสาขาต่าง ๆ จนบางอย่างก็พัฒนาและก้าวข้ามสำนักหลักอย่างวัดบวรนิเวศอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้แนวปฏิบัติแบบสำนักวัดโสมนัสวิหารยังเป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่วัตรปฏิบัติของนิกายนี้ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับในเวลาต่อมา เห็นได้จากพระสงฆ์จากอุดรธานีหัวเมืองอีสานเหนือ ได้ติดตามต่อและเดินทางมารับการอุปสมบทจากสำนักนี้และนำข้อปฏิบัติอย่างสำนักนี้ไปเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายในเขตเมืองหนองบัวลำภู (J.L.Taylor, 1993 : 23-74)

ปัญหาความไม่เป็นเอกภาพในการห่มจีวรของคณะธรรมยุติกนิกายสิ้นสุดลง ตรงกันข้ามกับคณะมหานิกาย อันเกิดจากการที่มหานิกายหลายวัดห่มแหวกกลางเลียนแบบธรรมยุติกนิกายซึ่งถูกเรียกแบบค่อนข้างขบถว่า “มหานิกายแปลง” ประเด็นนี้สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ เห็นว่า เกิดจากเหตุผลหลายอย่างเช่น ค่านิยมความต้องการพื้นที่ในการดูแลและเป็นที่ยอมรับของชนชั้นปกครองเช่น ราชสำนักซึ่งเวลานั้นธรรมยุติกนิกายเป็นตัวแทนของสถาบันกษัตริย์ได้รับการอุปถัมภ์ อย่างน้อยก็สะท้อนผลปรากฏว่า เจ้าสำนักมหานิกายที่ห่มแบบไทยเดิมล้วนไม่ได้รับการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์หรือหากเลื่อนก็ใช้เวลานานเป็นต้น

รูปภาพที่ 6 : พระสงฆ์ไทย ทั้งหมดคลุมมังกรและแหวกกลางในราชพิธี
ที่มี : <https://web.facebook.com/profile.Sai.Ban.Muang>.

ปัญหาเรื่องรูปแบบการห่มจีวรกลายเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมทลด้วยเหตุนี้วันที่ 20 สิงหาคม 2457 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในฐานะสังฆปริณายก จึงได้นัดประชุมพระเถระฝ่าย มหานิกายจำนวน 14 รูป เพื่อปรึกษาวางแผนรูปแบบการห่มจีวรของพระมหานิกายเป็นการเฉพาะ เหตุการณ์นี้นับเป็นวาระเร่งด่วน เนื่องจากว่า ใกล้เคียงเวลาในการเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นกิจที่พระองค์ให้ความสำคัญมาก ในที่ประชุมยกปัญหาว่า พระมหานิกายนิยมไปห่มแหวกเสียโดยมาก พระองค์ได้แสดงตัวอย่างการห่มผ้า รูปแบบต่าง ๆ โดยอ้างอิงหนังสือต่าง ๆ พร้อมทั้งร่างซึ่งต่อมาเรียกว่า พระมหาสมณวินิจฉัย พระองค์ได้แจ้งที่ประชุมว่าการห่มจีวรของพระสงฆ์นั้นมี 2 ลักษณะคือ 1) ห่มในสำนัก พระองค์วินิจฉัยและเห็นตรงกันว่า ภิกษุทั้งหลายแม้อยู่ต่างนิกายกันย่อมมีสิทธิในอันจะปฏิบัติพระวินัย ตามเห็นว่าชอบอย่างไรเสมอกัน ครั้นจะกำหนดลงไปว่า มหานิกายให้ห่มอย่างนั้น ธรรมยุติกนิกายให้ห่มอย่างนี้ก็จะปัดสิทธิ์ของทั้งสองฝ่าย ผิดกิจพระศาสนา จะเป็นเครื่องและเดือดร้อนแก่ภิกษุผู้ต้องฝืนใจทำ เพราะเหตุนี้ พระมหานิกายรูปใดยังพอใจจะห่มผ้าตามแบบเดิมก็จงห่ม รูปใดพอใจจะห่มแหวกก็จงห่มได้ แต่จงห่มให้ถูกระเบียบอันวางไว้ 2) กรณีห่มในราชสำนักหรืองานพิธีเกี่ยวกับราชสำนัก พระองค์เห็นว่าถ้าจะให้ห่มจีวรผิดจากปกติซึ่งห่มในวัดก็ดูจะเป็นเหมือนคนสับปลับ เอาแน่นอนไม่ได้ อีกทั้งหาประโยชน์มิได้ จึงเห็นว่า ภายนอกราชสำนักห่มอย่างไร เมื่อเข้ามาในราชสำนักก็ให้ห่มอย่างนั้นเถิด

ในเรื่องเดียวกันนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องการนุ่งสบง ห่มจีวรแม้ในบาลีไม่ได้กล่าวไว้ชัดมีเพียงในเสขียวัตถว่า ให้ทำความสำเหนียกว่า จักนุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล คือเรียบร้อย แล้วต้องนุ่งอย่างไร สำหรับสบงให้นุ่งปิดสะดือและปกหัวเข่าให้เรียบร้อยทำชายทั้งสองให้เสมอกัน ห่มจีวรให้เรียบร้อยแสดงความเคารพหรือทำวินัยกรรม เวลาเข้าบ้าน ให้ห่มแล้วลัดลูกดุมปิดกายด้วยดีไม่ให้เว้าผ้าขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังเห็นว่า การห่มจีวรที่แล้วดูเหมือนจะไม่ไช่ประเด็นหากยึดความหมายตามบาลีว่า “เป็นปริมณฑล” แต่ที่เป็นปัญหาและจนอาจสะท้อนถึงรอยร้าวคณะสงฆ์ก็คือการห่มจีวรด้วยหวังใจว่า

เป็นเครื่องหมายของนิกายซึ่งเป็นการแสดงอำนาจหรือข่มอีกฝ่าย อีกประการหนึ่งพระองค์ทรงย้ำในที่ประชุมว่า ในการห่มจีวรแบบใดนั้นให้ถือดูอธิติสงฆ์เป็นหลัก ท่านห่มแบบใดให้อนุวัตตามนั้น นอกจากนี้ห้ามไม่ให้ห่มผ้าสลับปลับ นั้นหมายความว่า คราวหนึ่งห่มหนึบ คราวหนึ่งห่มแหวก อย่างนี้ไม่ได้ให้ยึดอย่างใดอย่างหนึ่งและให้ถือเอาเป็นวิธีวัตร

ในช่วงเปลี่ยนถ่ายรัชกาล ธรรมยุติกนิกายก็มีเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนตัวด้าน “จีวร” ซึ่งว่าด้วยประกาศเรื่อง “การครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิยม” ประกาศนี้ลงนามโดยสมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหาร รักษาการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ลงนามเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2557 คำประกาศนี้ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่มากกว่าจะตักผลึกและประกาศได้ ได้แสดงให้เห็นขั้นตอนว่า ผ่านการประชุมและหารือของพระสังฆาธิการระดับสูง อันเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ในสังฆมณฑลกล่าวคือ ได้ประชุมร่วมกับเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดธรรมยุติกนิกายทั้งหมดก่อนหน้านี้แล้ว โดยปรารภเหตุพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้พระสงฆ์ในสังฆมณฑลนุ่งห่มสีจีวรเป็นสีเดียวกันเพื่อความงดงามดังนี้เป็นต้น ซึ่งสีจีวรดังกล่าวนี้เรียกว่า “สีพระราชนิยม” ธรรมยุติกนิกายเป็นคณะเล็กและจำนวนพระสงฆ์ไม่มากได้หารือและเห็นพ้องกันว่าควรที่จะประกาศใช้เพื่อสนองพระราชประสงค์โดยให้พระสงฆ์ธรรมยุตทั้งหมดทั้งฝ่ายคามวาสี (วัดบ้าน) และอรัญญวาสี (วัดป่า) ให้ยึดถือตามประกาศนี้เป็นอันเดียวกันนับตั้งแต่วันประกาศ

รูปภาพที่ 11 : ความเข้มข้นของสีจีวรแต่ละชนิด

ที่มา : พระมหาบุญสมบัตติ ปากโร

ในเวลาต่อมาพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายฝ่ายอรัญญวาสี (วัดป่า) หรือที่เรียกว่าพระกรรมฐานได้เห็นแย้งและเรียกร้องให้ลดความเข้มข้นในประกาศนี้นัยยะว่าเป็นการผ่อนปรนให้พระกรรมฐานสายนี้มีพื้นที่ด้วยการยังคงใช้จีวรสีรักหรือสีแก่นขนุนเช่นเดิมเพื่อรักษาจารีตปฏิบัติของครูบาอาจารย์ที่พาดำเนิน ซึ่งจะว่าไปแล้วพระสายกรรมฐานนี้เองเป็นจุดเด่นอันเป็นต้นทุนทางสังคมของธรรมยุติกนิกายสร้างความเชื่อมั่นและไม่ยึดโยงกับอำนาจมากจนเกินไป ซึ่งมีวิถีวัตรนิยมอยู่ป่า ใช้ชีวิตเรียบง่าย สมถะสัมพันธ์อยู่กับชาวบ้าน บำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นอย่างมีนัยยะสำคัญ และเมื่อกระแสต้านประกาศนี้มีมากขึ้น ผู้ปฏิบัติหน้าที่

แทนเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตจึงได้ลดความเข้มข้นผ่านสื่อเห็นชอบให้พระกรรมฐานยังคงใช้สัจจตามจารีตนิยมเดิม

ผลจากประกาศฉบับนี้ได้สร้างแรงกระเพื่อมภายในคณะธรรมยุติกนิกายอย่างชัดเจน กล่าวคือ ธรรมยุติกนิกายในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือฝ่ายคามวาสี (วัดบ้าน) โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ซึ่งพระส่วนใหญ่จะมีตำแหน่งทางการปกครองและอยู่ใกล้ชิดกับอำนาจตามโครงสร้างของการรวมศูนย์อำนาจ เห็นได้ชัดจากตำแหน่งระดับสูง เช่น เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค มักปกคลุมไว้ที่ส่วนกลางและตำแหน่งเหล่านี้มักจะมีพื้นที่ในการครอบครองอำนาจขับเคลื่อน ให้คุณให้โทษ และกำหนดทิศทางทางศาสนา ฝ่ายอรัญญวาสีส่วนใหญ่ก็จะปลีกกายเร้นตัวอยู่ตามวัดป่า ภูเขาหรือถ้ำ ไม่มีพื้นที่ต่อรองกับอำนาจทางการปกครอง บางครั้งพระสงฆ์ที่ได้รับตำแหน่งทางการปกครองถึงแม้จะเป็นพระกรรมฐานก็ตามก็ต้องปฏิบัติตามประกาศนี้อย่างเคร่งครัดซึ่งก็รวมถึงพระสังฆาธิการภายใต้การปกครองที่ลดหลั่นลงมาจึงก่อให้เกิด 2 ภาพของพระธรรมยุติกนิกายในเวลาเดียวกัน ผู้ไม่ปฏิบัติตามประกาศจึงถูกเพ่งเล็งและมองด้วยสายตาว่าไม่ให้ความเคารพและต่อต้าน ในเวลาเดียวกันถ้าปฏิบัติตามก็เป็นการละเลยและทิ้งจารีตเดิมของบูรพาจารย์ เป็นเหตุให้บรรยากาศในคณะธรรมยุติกนิกายมีสถานะของความแตกร้าวยากเห็นได้ชัด

บทสรุป

การห่มจีวรของพระพุทธรเจ้าและพระสาวกในยุคต้นพุทธกาลนั้น ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่ามีการนุ่งห่มแบบไหน อย่างไร มีเพียงหลักฐานเชิงประจักษ์ก็คือผ้าที่จะนำมาทำเป็นผ้านุ่งห่มนั้นจะต้องไม่มีราคาและไม่เป็นที่ต้องการของคนที่เรียกว่า “ผ้าบังสุกุล” พระพุทธรเจ้าอนุญาตให้ภิกษุนำผ้าบังสุกุลมาตัดซีกเย็บย้อมแล้วนุ่งห่มแต่การจะนุ่งห่มอย่างไรแบบไหน นักวิชาการได้ทำการสืบค้นโดยผ่านศิลปวัตถุเมื่อเวลาผ่านไปร่วม 2 ศตวรรษผ่านพระพุทธรูปซึ่งได้รับอิทธิพลจากกรีกอนที่แคว้นคันธาระประเทศปากีสถานปัจจุบัน ในอดีตโครงสร้างการปกครองทางพระพุทธศาสนาจากมีระยะห่างจากการเมืองอยู่น้อย มีสถานะเพียงเป็นที่ปรึกษาผู้ปกครองเป็นครั้งคราวดังปรากฏในคัมภีร์ แต่เมื่อพระพุทธศาสนาขยายไปสู่ภูมิภาคอื่นก็ต้องปรับตัวและความต้องการพื้นที่ในการรองรับการมีอยู่จึงทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน เดิมทีเดียวการห่มจีวรที่ได้รับการยอมรับมีเพียง 2 รูปแบบเท่านั้นคือ 1) ห่มดองและรัดอกใช้ทั้งในวัดและนอกวัด 2) การห่มคลุมแบบมังกรใช้เวลาออกนอกวัดคลุมไหล่ทั้งสองข้าง ต่อเมื่อมีการแยกนิกายเป็นธรรมยุติกนิกายในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงก่อเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการห่มจีวรแบบรามัญพัฒนาเป็นการห่มแหวกกลางซึ่งโดยมีเหตุอ้างว่าเพื่อความถูกต้องและรักษาวินัยตามหลักเสขียวัตถ์ในการไม่ห่มเวกผ้าให้เห็นสีข้าง และด้วยลักษณะโครงสร้างและประวัติศาสตร์ธรรมยุติกนิกายมีความใกล้ชิดกับสถาบันชั้นสูง ทั้งโดยผู้ก่อตั้ง ผู้พัฒนาส่งเสริมสนับสนุนนิกายนี้จนได้รับการยอมรับเป็นนิกายหนึ่งโดยถูกต้อง จึงทำให้เห็นข้อบ่งชี้ในความโน้มเอียงว่าการห่มจีวรของคณะธรรมยุติกนิกาย

[260]

Citation:

พระมหาบุญสมบัติน ปากโร, พระใบฎีกาชัยวาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิษทองหลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>

คือตัวเลือกสำคัญในการแสดงตัวตนและขยายพื้นที่ของความเป็นอยู่ซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับอำนาจรัฐอย่างชัดเจนนับแต่ยุคต้นกระทั่งปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครองคณะธรรมยุต. (2547). *ประวัติคณะธรรมยุต*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ณัฐ จันทรหนูหงส์และมนตรี สิริโรจนานันท์. (2560). รูปแบบการถวายผ้าบังสุกุลจากสมัยพุทธกาลสู่ยุคปัจจุบัน. *วารสารพุทธปัญญาปริทรรศน์ มจร*, 2 (3), 76-88.
- ทรงวิทย์ แก้วศรีและคณะ. (2563). การศึกษาบทบาทของพระพุทธรูปเจ้าในฐานะทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรมเครื่องนุ่งห่ม ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเฉพาะผลิตภัณฑ์จิวร. *วารสารบาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ มจร*, 6 (2), 15-26.
- ปฐม นิคมานนท์. (2546). *พระครูวิเวกพุทธกิจ (หลวงปู่เสาร์ กันตสีโล) พระปฐมอาจารย์ใหญ่ฝ่ายพระกรรมฐาน โครงการหนังสือบูรพาจารย์เล่ม 5*. กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลิฟวิ่ง.
- พระภิกษุณีณวัช ปภากร (เภษกิจ) และศุสึพร เสวตพงษ์. (2557). การพิจารณาจิวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 1 (1), 146-158.
- พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ. (2564). *ความแตกต่างของสีและการทอจีวรของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา*. [Online] www.komchadluek.net [25 พฤษภาคม 2553]
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 21, กรุงเทพฯ : ผลิธัมม.
- พระพุทธรักษาจารย์. (2551). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพฯ : ธนาเพรส.
- พระมหาบุญณสมบัตติ ปภากร (บุญเรือง) และคณะ (2563). ธรรมยุติกนิกาย : จุดเชื่อมต่อ ลังกา รามัญ สยาม , *วารสารปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5 (2), 119-139.
- พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโณและคณะ. (2562). การวิเคราะห์อริยวงศ์ปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 7 (2), 435-446.
- ภูมินทร์ วาดเขียน. (2553). *การสถาปนาธรรมยุตินิกายของวชิรญาณภิกขุ : ปัญหาเรื่องสังฆเภท*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสตรศึกษา) : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2553). *มหาสมณานุศาสน์*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วันทนี ส่งศิริ. (2525). *การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ปริญญาานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (2543). *วินัยมุข [เล่ม 2]*. พิมพ์ครั้งที่ 31, กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2553). *พระประวัติตรัสเล่า*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2553). *มหาสมณานุศาสน์*. กรุงเทพฯ : สุรวัฒน์, สุนทรี สุริยะรังษี. (2559). จีวร : การตัดเย็บจากอดีตถึงปัจจุบัน. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 3 (2), 1-12.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2560). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ฉบับ 100 ปีชาตกาลสุชีพ ปุญญานุภาพ*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.

J. L.Taylor. (1993). *Forest Monks and the Nation-state*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Sãi Bản Muồng. (2564). *จีวรสีดั้งเดิมครั้งพุทธกาล*. [Online] web.facebook.com/profile. 2564. [27 กันยายน 2564]

[262]

Citation:

พระมหาปณณฺัสบติ ปภากร, พระใบฎีกาซัซวาลย์ อริยมณี (วนาเฉลิมมาศ) และ ประทีป พิษทองกลาง. (2565). จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 2 (3), 245-262.

Pabhakaro, P., Ariyamete, P., & Peuchthonglang, P. (2022). Civar: The Politics of Dhammayuttika Nikaya Buddhism Robe Usage in Thailand.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 245-262; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.35>